

KINEK SZÍVÉBEN ÉL AZ OTTHONA

Nils-Aslak Valkeapää – Kirste Paltto – Klemetti Näkkäljärvi – Kádár Zoltán: *Lappok*

■ A messzi északon, Európa peremvidékén él a magát száminak nevező, mások által lappnak nevezett közösség, amelynek nincs saját állama, hazája viszont igen, bár ezt a kívülről gyakran elvitatják tőle. Nils-Aslak Valkeapää finnországi számi művészt idézem az alábbiakban szülőhazájával kapcsolatban: „Bensőmben él otthonom, eleim szülővidéke. S eleim élete nem olyan rövid idő, hiszen bizonyított tény: az én őseim koptatták idestova tízezer éve ezeket a köves tájakat. Azok az ősök, azok a népek, melyekből az én mai népem lett, s amelyet lappnak, száminak mondanak.” (5.)

A fenti idézet a *Lappok* című kötetben olvasható. A könyv gazdag és sokrétű információkat nyújt finnugor nyelvrokonaikról és kisebbségi sorstársainkról, akik az elmúlt fél évszázadban léptek az etnikai és nyelvi ébredés útjára, de közösségi jövőjük még mindig nem biztosított.

A számik az Európai Unió egyetlen őslakos népességét alkotják. Történeti otthonuk, Szápmi (Számföld, Lappföld) négy országban fekszik, az Északi Peremvidéken (Norvégia, Svédország, Finnország és az oroszországi Kola-félsziget) területén. Lélekszámuk mintegy 70 000–100 000 főre becsült, és ebből közel tízezeren élnek Finnországban. (137.)

A kötet három lapp és egy magyar szerző írásait tartalmazza. Az első Nils-Aslak Valkeapää, számi nevén Áillohas (1943–2001) a számi irodalomtörténet nemzetközileg is legismertebb alakja, író, költő, színész. *Beaivi, Áhčážan* (Nap, Édesapám) című kötetével 1991-ben elnyerte az Északi Országok Tanácsának irodalmi díját. Valkeapää kötetnyitó írása (*Otthonom a hegyvidék*) az egyetlen lírai ihletésű tényirodalmi szöveg ebben a könyvben. Keserű, ironikus hangnemben mondja el a szerző, miként avatkozott be az európai gondolkodás, az európai többségi kultúrák képviselője a számik hagyományos életmódjába. A föld birtokolhatóságának fogal-

ma például ismeretlen volt számukra, szabadon vándoroltak, míg az állam ki nem sajátította egyre többet a számik lakta területekből. Ez a tény lényegesen megnehezítette hagyományos életmódjukat, melynek alapja a rénszarvastenyésztés volt. „Rénlegelőinket fölszabdalgják aszfaltútjuk. Azokon röpítik ide a külföldieket, akik autójukból kimászva szuvenírként akarnak lefényképezni bennünket, bennszülötteket.” (7.)

Mesteri kézzel váltogatja mondandója hangnemt és stílusát, szinte bekezdésről bekezdésre, két véglet, a lírai és a maróan gúnyos között. A szűkebb szülőföld, az otthon szent hely számára, amelyet nyilvánvalóan másnak is tisztelnie kellene, akinek van valahol otthona.

„És már réges-rég eltökéltem, hogy ha rajtam áll, meg fogom védeni az otthonomat, amivel nyilván a finnek is egyet értenek, mert még egyetlen finnel sem találkoztam, aki megengedné, hogy valaki vidámparkot rendezzen be a nappalijában.” (8.)

Valkeapää néhány oldalas írásában minden olyan probléma benne van, amelyet a kötet további szövegei részleteiben kifejtenek, konkrét tényekkel, adatokkal és szakirodalommal alátámasztva.

A második tanulmány (*A lappok*) szerzője Kirste (finnül Kirsti) Paltto (sz. 1947) lapp író, tanárnő, aki 1975 óta ír szépirodalmat is, lírát, prózát, rádiójátékot. Több mint húsz kötete jelent meg, és 2010-től a finn állam életre szóló ösztöndíjat ítél meg neki. Az itt bemutatott kötetben a *Saamelaiset* (*Lappok*, 1973) című munkáját közzélték, amelyben a lappokat ért igazságtalanságokról, megvetésről, a többségi finn kultúrába való beolvasztási módszerekről ír. Iskolás kori személyes tapasztalataival indít, amelyek meghatározták egész későbbi gondolkodását önmagáról és számi népcsoportjáról. „Az iskolapadba kerülve hamar megértettem, hogy szeretett Finnországomban lapp leánygyermekként

csak mostohagyerek lehetek. Az igazat megvallva azt kell mondanom, hogy azok a problémák, melyeket akkoriban kisgyermekként kellett megtapasztalnom, a későbbiekhez képest már apróságoknak tűnnek. Mégis a felnőttként bennem végbement elidegenedéshez a kezdő lökést az akkori lappföldi iskolától, annak finn nemzeti szellemiségétől kaptam. [...] Tanulni mentem oda, ez volt a céloim. De még egy nap sem telt el, máris a lappok civilizálatlanságáról és elmaradottságáról kellett célozgatásokat hallanom.” (14.) A többségi nyelvű oktatási rendszerben megtanulta, hogy szívesen jelölje kisebbségi anyanyelvét, származását, népe sajátos kultúráját – és ugyanerről a tapasztalatról sokan írtak mások is a fennoskandiai államokban. Száminak lenni mindhárom országban, Finnország mellett Svédországban és Norvégiában is egyet jelentett a másodrangú állampolgársággal egészen a közelmúltig (ha nem épp napjainkig), s ennek stigmáját az újabb nemzedékek is viselik, még ha ők maguk nem élték is át azt, amit szülei és nagyszülei. „Sokszor hallottam vitatni, hogy a lappokat se korábban, se manapság nem nyomták el. Való igaz. A lappokat nem korbácsolják meg, s börtönbe se viszik, miként Amerikában a négereket, akiket valamikor régebben még meg is korbácsoltak, sőt akár meg is öltek. Erre mifelénk a faji elnyomást civilizáltabban gyakorolják: úgy például, hogy elhallgatják az egész népcsoportnak még a létezését is.” (15.) Saját kutatásaim is azt igazolják, hogy ugyanilyen kisebbségpolitikát folytat Svédország és Norvégia két másik finnugor kisebbséggel, a méánkielit beszélő Tornio-völgyi finnséggel és a kvénekkal szemben.

A lappok helyzete az elmúlt időkben erőteljesen mediatizált kérdés lett annak köszönhetően, hogy a lappság etnikai és nyelvi öntudata az elmúlt fél évszázadban megerősödött. Az állam nyújtotta gazdasági támogatás (mindenekelőtt a területfejlesztés) nélkül azonban még mindig nem biztosított a számik jövője.

Kirste Pallto a saját és más lappok tapasztalatai, valamint a népcsoportjáról megjelent kutatások alapján mutatja be helyzetüket. Célközönsége egyfelől a többségi nemzet, másfelől saját kisebbségi sors társai: „Azért választottam ezt az utat, hogy

megmutassam, milyen nehéz ebben a társadalomban lappnak lenni. Másfelől a lappoknak is meg akartam mutatni, hogy gazdasági, kulturális és jogi megaláztatásunknak nem mi vagyunk az okai.” (19.)

Gyakran használ a szerző figyelemfelkeltő vagy éppen provokatív alcímeket: *Egy nép, négy adóztató; Oszd meg és uralkodj; A lapp kultúra megbecstelentése; Beolvadni vagy elkülönülni?*

Klemetti Näkkäläjärvi (számiul Juvvá Lemet), a kötet harmadik tanulmányának szerzője 2008-tól a Finnországi Számi Parlament elnöke. Életét a számi nyelv és kultúra ápolásának szentelte. Kultúranthropológiai doktori disszertációjának témája a számi réntartás. A *Lappok* című kötetben megjelent írása a számi társadalom legújabb kori, 1970 és napjaink közötti alakulását tekinti át. Igen fontos előrelépést jelentett ebben az időszakban Finnország és Svédország 1995-ös Európai Unióhoz való csatlakozása, amelynek során a számi kulturális autonómia szabályozására is sor került. A 2000-es évek elején a számi nyelvtörvényt is megújították, és a nyelvhasználathoz való jogot a számik lakta területekre alkalmazzák. Ennek ellenére a számi nyelveket beszélők lélekszáma aggasztóan alacsony, bár különféle nyelvi felélesztési programokat léptettek életbe.

A kötet zárótanulmányát (*Kulturális autonómia: számik*) dr. Kádár Zoltán jogász írta, aki az északi országok kisebbségi jogait s ezen belül a számik kulturális autonómiáját kutatja, s Magyarország helsinki nagykövetségének munkatársa. Írásában jól áttekinthetően összefoglalja a három fennoskandiai állam területén élő számik nyelvi és kulturális jogi helyzetét. Összegezőként megállapítja, hogy mindhárom országban megvalósul a számik kulturális autonómiája, még ha különbségek is észlelhetők az őshonos számi kisebbségre vonatkozó jogi szabályozásban. Fontos lépésnek tartja, hogy 2000-ben megalakult a Számi Parlamentáris Tanács, amely összehangolja a három ország számi parlamentjeinek munkáját.

A kötetben a 20. század elejétől napjainkig készült fényképek is dokumentálják e kisebbség életmódját, foglalkozásait, népviseletét és természeti környezetét.

M. Bodrogi Enikő